

מוסדות
**דרבי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייט שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

ותעצר המגפה

הלכה

בענין שליחות במצוות

פרשת קורח תשפ"ד

שנה כ"ה - קובץ ל"ב [תתפ"ז]

יד"לע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת קורח

בענין שליחות במצוות

"כן תרימו גם אתם" (י"ח כ"ח).

"לרבות את השליח" (קידושין מ"א ע"א).

הנה נודעו בשערים דברי התורי"ד בקידושין (מ"ב ע"ב):

"יש מקשים א"כ לכל דבר מצוה יועיל השליח ויאמר אדם לחבירו שב בסוכה בעבורי הנח תפילין בעבורי. ולאו מילתא היא, שהמצוה שחייבו המקום לעשות בגופו האיך יפטר הוא על ידי שלוחו והוא לא יעשה כלום בודאי בגירושין ובקדושין מהני כי הוא המגרש ולא השליח שמה כתב בגט אנה פלוני פטרית פלונית וכן נמי האשה למי היא מקודשת כי אם לו והיא אשתו וכן בתרומה הוא נותן התרומה מפירותיו וכן בפסח הוא אוכלו ועל שמו ישחט ויזרק הדם אבל בסוכה הכי נמי יכול לומר לשליחו עשה לי סוכה והוא יושב בה אבל אם ישב בה חבירו לא קיים הוא כלום וכן לולב וציצית וכל המצות".

והנה רבים מן האחרונים הבינו שכונת הרי"ד לחדש דיש גדר מסויים דמצוה שבגופו שבהן אין דין שליחות ודנו להגדיר איזו מצוות הן דהוי שבגופו. עיין שו"ת חת"ס (או"ח סימן נ"ה וסי' ר"א) ובשו"ת בית אפרים (חו"מ סימן ס"ז).

אך לענ"ד, דהנה לכאורה צ"ע בדברי הרי"ד, דמחד גיסא ביאר דיש מצוות דלא מהני בהם שליחות דהיינו המצוות שחייבו המקום לעשות בגופו, ומשמע דבשאר המצוות שאינן מצוות שבגופו באמת מהני שליחות, אך מהמשך דבריו משמע דבאמת לא מהני שליחות אלא בגירושין וקידושין וכדו' שהם עניני חלות הנעשים בכח הבעלים וחלים בבעלותו או בממונו, ומשמע לכאורה דרק בהני נאמר דין שליחות ולא בכל המצוות שבתורה.

ונראה ביאור הדבר, בהקדם ביאור יסודי בשאלה הכללית הגדולה באיזה מצוות מועילה השליחות ואיזה מצוות חייב אדם לעשות בעצמו.

בענין שליחות במצוות

א

בדרכו של הקצות החושן

הנה הקצות החושן (סי' קפ"ב ס"ק א') כתב דלא מהני שליחות אלא במעשה ולא במציאות שאינה מעשה אלא הוי מידי דממילא, ולפיכך לא מהני שליחות בתפילין כיון דמצותו במה שהתפילין מונחים לו על ראשו ועל זרועו לא במעשה ההנחה.

[ובמנחת אשר שמות (סימן ל"ג אות ז') ודברים (סי' י"ד) דנתי בגדר מצות תפילין אם היא במעשה ההנחה או במה שהתפילין מונחים על גופו, דמדברי הרמב"ם משמע דחלוקים בזה של יד ושל ראש, ובשל יד המצוה היא במעשה ההנחה, ובשל ראש המצוה היא במציאות שהם מונחים על הראש. וכלישנא דקרא דבשל יד כתיב "וקשרתם לאות על ירך" ובשל ראש כתיב "והיו לטטפות בין עיניך" עיין בדבריו בפרטי המצוות להל' תפילין דכתב בשל ראש דהמצוה היא "להיות התפילין על ראשו" ובתש"י כתב "לקשרן על היד" אך במנין המצוות ובסהמ"צ עשין י"ב וי"ג משמע דאין לחלק ביניהם. אמנם פשוט דאף אם המצוה היא בהנחת התפילין וקשירתן בעינן שיניח על זרועו ובראשו ולזה לא מהני שליחות וזפ"מ].

וכן לא מהני שליחות בסוכה, דאין ישיבה בסוכה מעשה מסויים אלא מציאות דממילא שהאדם נמצא יושב בסוכתו, ויסוד דברי הקצות הם דברי הרא"ש בנדריים ע"ב ע"ב דלא מהני שליחות דשמיעת אפטרופוס יהא כשמיעת הבעל עי"ש.

אך נתקשיתי בדברי הקצות מכמה טעמים (וכמדומני שכבר העירו עליו האחרונים בכל זה), שהרי באמת יש כמה מצוות שהן בעשייה ממש ולא מהני בהן שליחות ומאידך יש דברים שאין בהם עשייה ומהני בהם שליחות. שהרי לא מהני שליחות בד' מינים אף שהמצוה היא במעשה הלקיחה, ואף שדרשו חז"ל ולקחתם שתהא לקיחה לכל אחד ואחד, כבר תמה הכפות תמרים (סוכה כ"ט ע"ב) למה צריך לזה קרא, ועיין בפירוש הר"ש משנן לתורת כהנים פרשת אמור שתמה למה צריך קרא דלא מהני שליחות בד' מינים והלא פשוט דלא מהני שליחות בציצית ותפילין וסוכה וכדו', ומתוך כך פירש דכונת חז"ל הוי שיקח את כל המינים בבת אחת. אך התוס' בסוכה שם פירשו דקמ"ל דכל אחד צריך ליקח את הד' מינים ואין אחד מוציא את הרבים ידי חובתו, ובמנחת אשר מועדים (ח"א סימן מ"ז אות ג') דנתי דאפשר דהו"א דמצות ד' מינים הוא רק על הבי"ד או על הכהנים במקדש כמו מצות ערבה בבית המקדש, וכעין מש"כ

בענין שליחות במצוות

התוס' במנחות ס"ו ע"א בביאור דרשת חז"ל בספירת העומר וספרתם שהא ספירה לכל אחד ואחד ואכמ"ל.

ופירושו של הר"ש משנן מתיישב בלשון הספרא, שם איתא "שתהא לקיחה לכל אחד ואחד", ויש מקום לפרש לכל אחד ואחד מארבעת המינים, אבל אין פירוש זה מתיישב בלשון הגמ' (סוכה מ"ג ע"א) שם איתא "שתהא לקיחה ביד כל אחד ואחד".

ועוד יש לתמוה להבנת הקצות ממה דלא מהני שליחות בתפילה וקידוש היום וברכת התורה וכדו', דהלא מעשים הם ולא מידי דממילא, דאף דבעינן כונה בתפילה והיא עבודה שבלב (תענית ב' ע"א), מ"מ אין הכונה מעכבת כדיעבד אלא באבות, ועוד דאף בכונה יש שליחות דהלא יש שליחות בתרומה ובהקדש אף שעיקרן בכונת האדם (ובתמורה י' ע"א מבואר דישי שליחות בהקדש, וידועים בזה דברי המהרי"ט בתשובתו ואכמ"ל).

ועוד יש להקשות להבנת הקצות, למה לא מהני שליחות באכילת מצה ופסח וכדו' והלא הוי מעשה [אך אפשר דלא מהני שליחות באכילה כמו דלא מהני שליחות באכול את החלב ובעול את הערוה אף למאן דישי שלד"ע דלא מצינו זה נהנה וזה מתחייב (קידושין מ"ג ע"א), אך במנחת אשר שמות (סימן כ"ז, וע"ע מנחת אשר בראשית ס"ס כ"ג) ביארתי בזה גופא דאין שליחות באכילת איסור וביאה אסורה היא מאותו הטעם דליכא שליחות במצוות שבגופו, עי"ש].

והנה גם החת"ס בשו"ת (או"ח סי' ר"א) כתב כדברי הקצות הנ"ל, וגם לשיטתו יש להעיר בכל הנ"ל. ובסי' קפ"ב סתר דבריו וכתב דליכא בזה כלל ובכל מצוה דלא מהני בי' שליחות ע"כ יש בו גזה"כ למעט שליחות, וזה רחוק.

וגם הקצות סתר דברי עצמו בסי' שפ"ב (ס"ק ב') שם כתב דלא מהני שליחות במילת בנו משום דהוי מצוה שבגופו, ולפי ביאורו הנ"ל דרק במצוות שהם ממילא לא מהני שליחות אין להבין למה לא יהני שליחות במילת הבן (ובגוף דברי הקצות שם וראיתו מדברי הרא"ש בחולין עיין מה שכתבתי במנחת אשר בראשית סימן כ"ג).

ומאידך יש שליחות בקבלת הגט אף שאין כאן מעשה כלל אלא מציאות בעלמא שהגט מגיע לידו דקבלת הגט אינה מעשה וקנין אלא מציאות שהאשה מגורשת ע"י

בענין שליחות במצוות

שהגיע הגט לידה ואף בע"כ, ואעפ"כ מהני בי' שליחות, ומוכח מכ"ז דאין הדבר תלוי אם הוי מעשה או מידי דממילא, אלא טעם אחר יש לחלק בין דין לענין שליחות.

ובאמת אין סברא לומר דיהני שליחות דוקא במעשה, דמה לן אם הוי מעשה או מציאות, דכמו דמעשה השליח הוי כמעשה משלחו בדין תורה כך אפשר דמה שנעשה בשליחו נחשב כאילו נעשה במשלח אם יש במציאות זו דין תורה, ודו"ק.

ומה שהביא הקצות ראייה מדברי הרא"ש בנדרים, נראה ביאור דברי הרא"ש בדרך אחר, דהלא זה פשוט מאד דלא מהני שליחות אלא ב"דיני התורה", היינו גדרי חלות כקידושין וקנינים וכדו' ובמצוות ובעבירות, שכל אלה הם מעשים שיש להם תוקף בדיני התורה, אך לא מהני שליחות במעשים בעלמא שאין בהם דין תורה אף אם הם נוגעים לדין תורה בדרך עקיפה, דאטו מי שהתנה קידושין או גירושין בתנאי אם יבוא למקום פלוני ושלח שליחו לשם יש בזה קיום תנאו וכדו', פשוט שלא, דאין שליחות במעשה ההליכה שאין בו דין תורה כלל. ולפי"ז נראה דמה"ט לא מהני שליחות בשמיעת הבעל, דעצם השמיעה הוא מעשה בעלמא כהליכה וישיבה וכדו', ואין בו דין תורה דאינו לא מצוה ולא חטא ולא קנין, אלא מעשה בעלמא שממנו מושפע דין תורה, דהיינו הפרת הבעל, דרק אם שמע יכול להפר, אבל עצם השמיעה אינו דין תורה כלל ולפיכך לא מהני בי' שליחות, וזה כונת הרא"ש דשמיעה הוא מידי דממילא דהיינו שאינו דין תורה, ודו"ק בזה.

ב

בין מצוות שעיקרן מעשה למצוות שעיקרן תוצאה

ודרך אחרת כתב בזה מהר"ח או"ז (סי' קכ"ח) שכתב לחלק בין גדרי המצוה לענין שליחות (והביאו הקובץ שיעורים בכתובות ע"ד ע"א, אות רנ"ג) וז"ל:

"ושמא שחיטה והפרשת חלה אין מצוותן אלא שתתקן העיסה, מדכתיב גבי תרומה 'גם אתם' אשמעין שעיקר מצותה רק לתקן העיסה וליתן חלה לכהן. וכן שישחט הנשחט, וכן קידושין עיקר המצוה שתהא לו אשה מקודשת. וכן בגירושין ובהפרשת תרומה ושחיטת קדשים ובקביעת מזוזה ועשיית מעקה. אבל בתפילין וציצית ואכילת מצה וסוכה ולולב אין שייך שליחות".

בענין שליחות במצוות

ויסוד הדברים, דכל מצוה שמהותה בתוצאתה ואין עצם המעשה מהות המצוה מהני בה שליחות, כגון מצות מעקה שעיקרה שיהיה מעקה בראש גגו ולא מעשה הבנין היא התכלית הנרצית בה. אבל מצוות שאין להן פועל יוצא, וכל מהותן הוא בעצם עשיית הדברים, דהיינו מצוות הגברא כגון תפילין וסוכה וכדו', לא מהני בהו שליחות.

ובדרך זה נחא כל הנ"ל, דאכילת מצה ונטילת לולב ותפילה אף שיש בהם מעשה, כיון שכל מהותם בעצם המעשה שבהם, לא מהני בהן שליחות, אבל קבלת הגט אף שאין בה מעשה כלל מהני בה שליחות כיון שכל עיקרה בחלות שעל ידה. ויסוד הדבר ברור, דבמצוות שמהותן בעצם המעשה אין שליחות, ובמצוות שעיקרן בתוצאה שלהן, עשייתן מועילה גם ע"י אחרים, ע"ש.

ונראה דזה גם שיטת הר"ש משנן שכתב דפשוט מסברא דלא מהני שליחות בד' מינים כמו דלא מהני בתפילין וסוכה וציצית, הרי דידיענו מסברא דאין שליחות בד' מינים אף דהוי מעשה כיון שהוא ענין שבגברא שאין בו תוצאה ופועל יוצא, כנ"ל.

אך יש להעיר, דלפי זה לכאורה אין כלל דין שליחות במצוות, דלכאורה נראה דבהני מצוות שאין העשיה עיקר בהן אלא הפועל יוצא, לא צריך בהן דין שליחות כלל, דאין צריך שהאדם יעשה אותם אלא שהן יעשו, ולא צריך בהם לומר שליחו של אדם כמותו, שהרי כבר כתב המחנ"א (בהל' שלוחין סי' י"א) דיכול אדם לעשות מעקה אף ע"י פועל עכו"ם אף דאין שליחות לעכו"ם כיון דלא צריך אלא שיהיו הבעלים אחראים שהמעקה יעשה, ואין קפידא שהם יעשוה בידם, וא"כ מה לן אם הבונה מעקה הוא עכו"ם או ישראל, ובלבד שהמעקה יבנה ואל יפול הנופל.

ועיין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' שנ"ז) שכתב דאפשר לקיים מצות הריגת הנידון בבי"ד ע"י עכו"ם, ד"אין מיתת בית דין צריך גופו של בית דין", עיי"ש, והיינו דאף דאין שליחות בעכו"ם אין קפידא אלא שיומת החייב ע"י בי"ד ואין צריך שיהרגוהו הם או שליחם.

וכן מבואר בפרי חדש (יו"ד סימן ק"כ ס"ק מ') דיכול להטביל כלים ע"י נכרים ולברך על הטבילה והוכיח כן מהרשב"א ע"ש. הרי לן מכלל זה דבמצוות שמהותן בתוצאות המעשה ולא בעצם העשייה לא בעינן כלל דין שליחות.

בענין שליחות במצוות

וא"כ לכאורה יצא לנו דאין כלל דין שליחות במצוות, שהרי במצוות שבהן העשיה היא עיקר כתפילין ותפילה וסוכה וכדו', לא מהני שליחות, ובמצוות שעיקרן בתוצאה לא בעינן שליחות ומהני אף ע"י הני שאינם בר שליחות כלל.

וכעין דברי המחנה אפרים והפרי חדש מצינו במגן אברהם (סי' רס"ג ס"ק י"א) בשם מהר"ש דכאשר יש חופה בערב שבת ומאחרים בה עד אחר השקיעה, יכולה האשה להדליק ע"י גוי לאחר השקיעה והיא תברך, הרי דהאשה מברכת על מצווה שהיא מקיימת ע"י נכרי.

והגרעק"א בהגהות שם תמה עליו דכיון דאין שליחות לנכרי איך תברך, והנראה בדעת המגן אברהם דגם מצות נר שבת עיקרה בתוצאה, אם משום כבוד שבת ואם משום עונג שבת [ועיין מה שכתבתי בזה בשו"ת מנחת אשר (ח"ג סימן ט"ז)], ומשום כך יכולה היא לברך אף שהמצוה נעשית ע"י גוי, וכמ"ש הפרי חדש לגבי טבילת כלים והמחנה אפרים לגבי מעקה.

והמגן אברהם והגרעק"א לשיטתייהו הלכו גם בהל' פסח, שכתב המג"א (סימן תמ"ו ס"ק ב') דהמוצא חמץ בביתו ביו"ט של פסח יכול להוציאו מרשותו ע"י גוי דאתי מצות עשה דרבנן דתשביתו ודחי ל"ת דרבנן דאמירה לנכרי והביא כן בשם השל"ה [וע"ש מה שמו"מ בדברי השל"ה ומש"כ הוא למסקנתו], והגרעק"א כתב דיש לפקפק ע"ז "די"ל דלא מקיים בזה עשה דתשביתו כיון דמבערו ע"י נכרי ואין שליחות לנכרי והוי כנעשה הביעור מעצמו דלא קיים עשה דתשביתו". ולשיטתייהו אזלי.

ועיין עוד במנחת אשר (מועדים ח"ב סי' כ"ז אות ב') מה שהבאתי מהגרעק"א דכיון דאין שליחות לקטן אין לשלוח מנות ע"י קטן, וכתבתי את הנלענ"ד דכיון שכל עיקר המצוה בתוצאה שחבירו ישמח בשמחת פורים אין צריך בזה דין שליחות.

הרי לן ג' מקורות שבהן הגרעק"א נקט דלעולם אי אפשר לקיים מצוה ע"י שליח שאין בו תורת שליחות, אך מדברי המגן אברהם בשני מקומות למדנו כשיטת הפרי חדש והמחנה אפרים.

בענין שליחות במצוות

ג

הנראה ביסוד דין שליחות במצוות

אך קשה לכאורה לומר כן, שהרי בקידושין (מ"א ע"ב) ילפינן שליחות משחיטת הפסח (ועיי' במה שביארתי באורך במנחת אשר שמות סימן כ"ד במקור הלכה זו), הרי דיש בזה דין שליחות אף שאינו אלא מצוה, ועיין בריטב"א פסחים (ז' ע"ב) שכתב דצריך שליחות בשחיטת הפסח ובקדשים אך אין זה מעכב דאין צריך שחיטת הבעלים דוקא להכשר הקרבן אלא דלכתחלה צריך בעלים. הרי דשייך שליחות במצוות, וידוע גם מה שנתחבטו הפוסקים במצות האב למול את בנו אם יש בו שליחות, עיין בש"ך ובקצות סי' שפ"ב [והריטב"א שם השווה מילה לשחיטת קדשים], וביו"ד סי' רס"ד בדרכי משה בשם האו"ז (מילה סי' ק"ז), והרבה מגדולי האחרונים נקטו בפשיטות דיש גדר שליחות במילת הבן, יעוין פלתי (סי' כ"ח ס"ק ג), ובתשו' חת"ס (או"ח סי' קנ"ט) כתב בתו"ד דאפשר דבמילה עדיף לעשות שליח מאשר למול בעצמו עיי"ש. אך נקט בפשיטות דבודאי מהני דין שליחות עיי"ש. וע"ע מש"כ בזה בבית אדם (שער או"ח סי' ז').

ונראה דיש להבחין בגדרי המצוות ג' גדרים שונים. פועל, פעולה ופועל יוצא. וכונת דברינו, דיש מצוות שכל עיקרן ומהותן הוא בפועל דהיינו בעושה הדברים, באדם העושה הדברים ומקיים מצותו ועובד את בוראו ית"ש כגון תפילה ותפילין וסוכה וכדו', ובהני לא מהני כלל שליחות כנ"ל מהר"ש והר"ח או"ז. ומאידך, יש מצוות שכל מהותן בפועל יוצא והיינו בתוצאות המעשה בלבד, כגון הריגת הנדון ומעקה וכדו' דאין בהם כלל גדר קדושה ועבודה בעצם המעשה, ובהני לא צריך דין שליחות אלא שהדברים ייעשו ותוצאותיהם יהיו בעולם. אך בין שני גדרים אלו יש מצוות שמהותן מחד אינה על גוף האדם בלבד, ומאידך אין לומר בהם שכל עיקרן בתוצאותיהן, אלא גם גוף הפעולה והמעשה נרצית בהם, כגון מצות מילה וכתובת ספר תורה וכדו', דאין אלו דומין לתפלה ותפילין שאין בהם תוצאה כלל וכל עיקרן באדם הפועל והעושה, אך במילה וכתובת ספר תורה יש תוצאה למעשה המצוה, דהיינו שיהא הבן מהול וחתום באות ברית קודש ושיהא לאדם ספר ללמוד בו [כמו שנאמר וקרא בו כל ימי חייו, ובשו"ע יו"ד (סי' ר"ע סעיף ב')] מובא שיטת הרא"ש דבזה"ז הוי עיקר המצוה לכתוב חומשים ושאר ספרים שלומדים בהם]. אך מאידך אין אלה דומים למעקה וכדו' שכל מהותן בפועל יוצא, דבמילה יש גדר קדושה ומצוה גם בעצם מעשה המילה [ולהרבה

בענין שליחות במצוות

פוסקים אם נימול בלילה צריך הטפת דם ברית וכן במי שמלו עכו"ם וכדו' שאר פסולים במילה], ושוא כך הוא רצון הבורא שאדם ימול ולא רק שיהא בנו מהול, וכן בכתבת ספר תורה שמא יש קפידא וגדר מצוה ועבודה גם במעשה הכתיבה ולא רק שיהא לו ספר תורה, שהרי מבואר בסנהדרין (כ"א ע"ב) דאף אם הניחו לו אבותיו מצוה לכתוב משלו, ואין אלו כמעקה שבודאי אין קדושה ומצוה בעצם הבנין וכל תכליתו אינה אלא שיהא מעקה לגגו כדי שלא יפול הנופל ולא ישים דמים בביתו כמבואר בקרא, וכן בהריגת הנדון אין גדר עבודה ומצוה בהריגת אדם וכל ענינו שיהא הרע מבוער מקרבנו.

וכעין זה יש לדון במצות כיסוי הדם, אם הוי בגדר פעולה דהיינו שיש מצוה בעצם מעשה הכיסוי, או דגדרו כשאר מצוות שעיקרן בתוצאה דהיינו שיהא הדם מכוסה.

ובהני מצוות של פעולה, נראה דמהני שליחות, כיון שאינם חובות המוטלות אקרקפתא דגברא כתפלה ותפילין, אך מ"מ צריך בהן שליחות כיון שהאדם חייב בעצם הפעולה והמעשה ולא רק שיהא הפועל יוצא בעולם.

ולפי"ז נראה דשחיטת הפסח והקדשים הוי בכלל גדר זה של מצוות שבהן הפעולה גם היא נרצית, אך אינה מצוה שבגופו כתפלה ותפילין, שהרי עיקרה בקרבן ולא באדם עצמו, ולפיכך מהני ביה שליחות, וכן במילת הבן ע"י האב.

[ונראה לפי"ז דסוגית הגמ' בעבו"ז (כ"ו ע"ב - כ"ז ע"א) דפליגי אם עכו"ם כשר למילה מיירי במקום שאין אב והמצוה היא על הבי"ד, דעל בי"ד בודאי אין מצוה לעשות את גוף מעשה המילה אלא הם אחראים שיהיה מהול כדין, דכל החיובים שעל הבי"ד אינם אלא גדר אחריות על תוצאות הדברים כיון שהם שלוחי הציבור וז"פ, ועיין מש"כ בזה במנחת אשר (במדבר סי' ב' וסי' נ"א), ובכה"ג אמרו דעכו"ם כשר למילה לחד מ"ד, אבל במקום אב אין מלין ע"י עכו"ם דבעינן ביי שליחות כנ"ל, ודו"ק בזה היטב כי הענין עמוק וקצרתי בו. וע"ע מנחת אשר ויקרא (סימן כ"ד)].

ד

אפשר דאין דין שליחות במצוות

אך באמת אפשר דאין דין שליחות במצוה כלל, דבמקצת המצוות לא מהני שליחות ובמקצתן אין צריך שליחות, ובאמת לא מצינו להדיא בדברי הגמרא

בענין שליחות במצוות

והראשונים גדר שליחות בשום מצוה אלא בשחיטת הפסח בלבד [ובמילה דנו בזה האחרונים כנ"ל אות ג', ולא ידעתי מקור מפורש בדברי הראשונים דצריך דין שליחות במילה, וצריך בזה עיון וחיפוש], ואפשר דאין ראיה כלל משחיטת הפסח די שגדר שליחות במצוה, דנראה דגדר שחיטת הבעלים הנצרכת לכתחילה בקרבן פסח אינו ענין מצוה שעל הבעלים אלא דין בקרבן, דלכתחלה צריך הקרבן להיות נשחט ע"י הבעלים וזה הכשר הקרבן, ואף שאין זה מעכב בדיעבד הלא הרבה דינים בקרבנות אינם אלא לכתחלה דבקדשים צריך קרא לעכב, אך זה דין הקרבן לכתחלה להיות נשחט ע"י הבעלים, ובזה יש דין שליחות.

והדבר דומה לכתובת הגט ע"י הסופר בשליחות הבעל (כמ"ש התוס' בגיטין ט' ע"ב ד"ה אע"פ דכתובת הסופר הוי מדין שליחות, ולא כדבריהם בדף כ"ב ע"ב ד"ה והא עי"ש) שאינה לא מצוה ולא חלות אלא דין תורה בהכשר הגט שיהא נכתב ע"י הבעל ויש בזה דין שליחות, כן הוא שחיטת הפסח שדינו לכתחלה שיהא נשחט ע"י הבעלים ומהני בזה דין שליחות.

ונראה להוכיח שדין שחיטת הפסח והקדשים ע"י הבעלים אינו משום מצות הבעלים אלא משום הכשר הקרבן, ממה שהקשו הראשונים בקידושין (מ"א ע"ב) דיהני שחיטת הפסח ע"י אחר משום זכין לאדם שלא בפניו, עיין בזה בריטב"א, בתוס' הרא"ש, ובאור זרוע (הל' פסחים סי' רכ"ד). ולכאורה זה תמוה, דמה שייך זכיה במצוה שאינה מעכבת, והלא בודאי לא יהני גדר זכיה לזכות את האדם בשכר מצוה וסגולתה, ואף בשליחות כתבתי במק"א (עיי' מנחת אשר קידושין סי' מ"ד ומנחת אשר כללי המצוות סימן ח') דלענ"ד לא מהני שליחות אלא לענין שיצא יד"ח אך לא לשכר המצוה וסגולתה [וראיתי שוב שכונתי לדברי הבית אפרים בחו"מ (סי' ס"ז) שכתב דשליח מקבל עיקר שכר המצוה עי"ש, אך בפלתי (סי' כ"ח סק"ג) כתב דהמשלח מקבל שכר, עי"ש]. אך אף אם בשליחות יש לדון דבמה שמינה שליח במקומו הוי כאילו עשה הוא את גוף המצוה, מ"מ בזכיה נראה ברור שאין לאדם מעלת המצוה ושכרה שהרי לא עשה כלום ולא ידע כלל במצוה זו.

ועוד דמדברי הראשונים מוכח דאף אם זכיה לא הוי מדין שליחות יש לה להועיל בשחיטת הפסח, ובזה בודאי נראה דלא מהני במצוה שאין בה עיכוב, דאם זכיה לא הוי מדין שליחות נראה דהוי דין מסויים בגדרי הקנין ולא מהני לא בדיני תורה ולא במצוות [אך הברכת שמואל בסי' י' וסי' ט"ו למס' קידושין הביא בשם הגר"ח דאף אם זכיה לא

בענין שליחות במצוות

הוי מדין שליחות דומה הוא בגדרו לשליחות אלא הוי שליחות מחודשת שאינה כפופה לדינים שנתחדשו מקרא ד"גם אתם". ולפי"ד ניהא דמהני זכיה במצוות אף אם אינו מדין שליחות]. אלא נראה מזה דאין גדר זה של שחיטת הבעלים משום מצות הגברא אלא דין בקרבן פסח, ושפיר מהני בזה זכיה כמו בשאר דיני תורה שהם זכות לאדם, ודו"ק בזה היטב.

ה

בעלות בשליחות במצוות

ועוד רגע אדברה בהבנת הרי"ד בענין שליחות במצוות, ונראה בשיטתו דלא מהני שליחות אלא בבעלים המצווים לשליח לעשות בשלהם, כקידושין וגירושין ותרומה וכדו', וכן בקרבן פסח שיש בכח הבעלים לצוות לשליח לעשות מצוותן בקרבן שלהם, דבכל דבר שאדם בעלים עליו יש בכחם למסור כחם לשליח ולהעמידו במקומם, ואין השליחות אלא הרחבה מסויימת של כח הבעלים. אבל בשאר מצוות כגון בתפילין ותפילה ואף בכיסוי הדם וכדו' שאין כאן חפצא של הבעלים אין בזה גדר שליחות כלל.

ולפי"ז יש לדון במילת הבן ע"י האב, דאפשר דלענין המצוה הוי הבן כדבר של אביו כיון שמצוותו על אביו, אך אפשר דבעינן בזה גדר בעלות ממש ובלעדיו אין דין שליחות. ואפשר דבזה תלוי מה שנחלקו הפוסקים אם יש דין שליחות במילה, ויש בזה כדי ביאור לשיטת הקצות בסי' שפ"ב דלא מהני שליחות במילת הבן, שלכאורה תמוה לומר כן, דבודאי אין זה כמצוה שבגופו הנ"ל דלא מהני בהו שליחות. ולהנ"ל אפשר דלא מהני בזה שליחות כיון שאין כאן דבר שבעליו מוסרים אותו לשליחם. וזה נראה אמיתת כונת הרי"ד, דבאמת לא מהני שליחות כלל אלא בכעין קידושין ותרומה ופסח וכדו' כיון שהוא הבעלים על הדברים האלה ומוסר כחו וזכותו לאחרים, אבל בכל שאר המצוות אין דין שליחות [ולאו דוקא בהני שאין בהם תוצאה כנ"ל]. ובכל מקום שנמצא דמהני ע"י אחר, ע"כ דאין צריך בזה שליחות כלל אלא שהדבר יעשה ותוצאותיו יהיו כנ"ל.

אך התוס' בגיטין (ע"ה ע"א ד"ה לאפוקי) כתבו בתו"ד דרוב המצוות יכול לקיימם ע"י שליח ולכך מהני בהו תנאי עי"ש, ונראה לכאורה בדבריהם דיש רק גדר מצומצם של מצוות דלא מהני בהו שליחות כגון מצוות שכל עיקרן בגברא כנ"ל, אך מ"מ צ"ע בדברי התוס' שם דרוב המצוות הם ל"ת דלא מהני בהו שליחות בכלל דאין שליח לדבר

בענין שליחות במצוות

עבירה, ונראה היה לכאורה דאין כונתם אלא לומר דבהרבה מצוות יש שליחות, אך פירוש זה דחוק שהרי בתוס' באו להסביר מנ"ל דרק מה דאיתא בשליחות איתא בתנאי משום דרוב המצוות יש בהן שליחות ולפיכך אמרו דרק במה שיש בו שליחות יש בו תנאי, וצ"ע בדברי התוס', ודו"ק בכ"ז.

ו

ברכת השליח על המצוה שעושה עבור המשלח

המג"א (סי' תל"ב סק"ו) העיר במה ששליח לבדיקת חמץ מברך דכיון שאין זה מצוה שלו איך יברך, וכתב דצ"ל דכיון דמ"מ מצוה קעביד מברך כמו שמברך המוהל אף דמצוה דאבי הבן הוא. ובדגול מרבבה שם דחה ראיתו ממילה, דשאני התם דאם לא מלו אביו הכל חייבין למולו, ולכן כל אחד יכול לברך, אלא הביא ראיה מהמפריש תרומה לאחרים.

ועיין עוד בשו"ת כת"ס (או"ח סי' ק"נ) שהביא מקור לנושא זה מהא דהעושה סוכה לאחרים מברך, כדאמר בירושלמי (ברכות פ"ט ה"ג) עיי' טור סי' תרמ"א, אך לא נתבאר טעם הדברים.

והבית מאיר בחידושינו לאו"ח סי' תל"ב כתב ליישב הערת המג"א, דאף הברכה היא בשליחות הבעלים עיי"ש. ואלה הם דברי חידוש, דבאמת אין כלל שליחות בברכה כמו שאין שליחות בכל הני מצוות שבדיבור, וצ"ל להבנתו דכיון דהוא שליח על עשיית מעשה המצוה הוי הברכה כטפל לגוף המצוה ונגרר אחריו וגם ברכתו היא בשליחות המשלח.

ויעויין בשו"ת רעק"א (סי' מ"ב) דפשיטא לי' דאין ברכה בשליחות, "דלא מצינו ענין שליחות על ברכה, ובכל ברכת מצות דמצינו דאחר יכול לברך, היינו שהוא יהיה השומע ומוציאו בברכה זו מצד שומע כעונה, אבל בלא שמיעה בודאי לא שייך שאחר יברך מצד שליחות".

ונראה יותר דכך הוא דין ברכת המצוה, שמי שעושה המצוה בפועל הוא מברך אף שאין זו מצוה דידיה, ואין זה מדין שליחות, אלא כך הוא תקנת חכמים שעל מצוה המחויבת בברכה, מברך העושה אותה בפועל, ודו"ק בזה.

ותעצר המגפה

ותעצר המגפה

"וידבר ה' אל משה לאמר. הרמו מתוך העדה הזאת ואכלה אתם כרגע ויפלו על פניהם. ויאמר משה אל אהרן קח את המחתה ותן עליה אש מעל המזבח ושים קטרת והולך מהרה אל העדה וכפר עליהם כי יצא הקצף מלפני ה' החל הנגף. ויקח אהרן כאשר דבר משה וירץ אל תוך הקהל והנה החל הנגף בעם ויתן את הקטרת וכפר על העם. ויעמד בין המתים ובין החיים ותעצר המגפה" (במדבר י"ז ט' – י"ג).

"וכפר עליהם, רז זה מסר לו מלאך המות כשעלה לרקיע, שהקטרת עוצר המגפה, כדאיתא במסכת שבת" (רש"י פסוק י"א).

"וישב אהרן אל משה, דבר אחר, למה בקטרת לפי שהיו ישראל מליזים ומרננים אחר הקטרת לומר 'סם המות הוא, על ידו מתו נדב ואביהוא, על ידו נשרפו חמשים ומאתים איש' אמר הקדוש ברוך הוא, 'תראו שעוצר מגפה הוא, והחטא הוא הממית'" (רש"י שם ד"ה וישב אהרן פסוק י"ג).

קטורת ממיתה וקטורת מחיה! על ידה מתו נדב ואביהו, על ידה נשרפו חמשים ומאתיים, ומאידך על ידה נעצרה מהגיפה והוסר חרון אף.

מהו סוד הקטורת.

סוד אלקים הסתר דבר נתגלה ע"י מגלה צפונות החכמה האר"י החי בליקוטי תורה (דברים ל"ג י'). "ישימו קטורה באפך ר"ת יב"ק שהוא יחוד הוי' ואלקים (יב"ק בגמ' הוי' ואלקים) וזה סוד הקטורת למתק כל הדינין".

הדין והרחמים נתקשרו בקטורת. הלא שם הוי' תמיד רומז לרחמים ושם אלקים רמז הוא למידת הדין. ושניהם רמוזים וקשורים בקטורת, ומשום כך יש בה להמית ולהחיות. כאשר מקטירים קטורת שלא כדין ושלא כראוי מעוררת היא את מדת הדין שאין דומה לה ומדת הדין

ותעצר המגפה

מתגברת על מדת הרחמים, וכאשר מקטירים קטורת בכונה רצויה, בקדושה ובטהרה בתיקונא עילאה ממתיקים כל הדינים. מדת הדין נכפפת לרחמים ושתייהן ביחד משפיעות שפע טוב ברחמים גדולים שאין כדוגמתם.

וסוד זה מסר מלאך המות למשה כשעלה לרקיע, וכדברי הגמ' (שבת פ"ט ט ע"א). ויש להבין למה נמסר סוד זה למשה רבינו דוקא כשעלה לרקיע. ונראה בזה דכאשר משה רבינו עולה לשמים לקבל תורה לישראל, צריך הוא לדעת את סוד החיים והרחמים, דהלא כבר אמרו חז"ל (מד"ר פר' במדבר) "התורה ניתנה באש בים ובמדבר, משל למהלך במדבר מימינו אש ולשמאלו מים, אם נוטה הוא לימין נשרף באש, נוטה הוא לשמאל טובע במים".

סכנה רבה רובצת על כל אחד מישראל, על היחיד ועל הציבור, דרך עץ החיים סמוכה לדרכי השאול והצלמות. כשעלה משה לשמים להוריד תורת חיים ואהבת חסד לעמו ישראל, נגזר על מלאך המות למסור לו את סוד הקטורת שבה מתמתקין הדינים ומתבטלת המגיפה.

ונראה עוד דאפשר דסגולה מיוחדת יש בקטרת לכפר על עון המחלוקת, דכבר פירש הזוה"ק דקטורת מלשון קשר היא, המחלוקת מפרידה והקטורת מקשרת בקשר של קיימא, וכבר אמרו חז"ל (כריתות ו' ע"ב) "כל תענית שאין בה ממושעי ישראל אינה תענית שהרי חלבנה ריחה רעה ומנאה הכתוב עם סממני הקטורת".

הרי שהקטורת סגולתה לקשר את כל ישראל, ואף פושעי ישראל המלאים מצוות כרימון מתבשמים מריח הקטורת. וכשם שהחלבנה אף שריחה רעה כשהיא עומדת בפני עצמה, נותנת ריח טוב כשהיא עם שאר הסממנים כך פושעי ישראל כאשר עומדים הם יחד שבטי ישראל וכאשר יקרבו לבם אל אביהם שבשמים מתמלאים הם מצוות כרימון. ומובן שסגולה מיוחדת בקטורת לכפר על עוון המחלוקת. (ועיין ערכין ט"ז ע"א דקטורת מכפרת על לשון הרע שהוא אבי אבות המחלוקת).

ראה מה שכתב בזה בזוה"ק (ויקהל רי"ח ע"ב)

ותעצר המגפה

"ויעמד בין המתים ובין החיים ותעצר המגפה. אמר רבי יוסי אין לך דבר השובר את סטרא אחרא כקטרת. בוא וראה מה נאמר "קח את המחיתה והן עליה אש מעל המזבח ושים קטרת". מה הטעם "כי יצא הקצף מלפני ה' החל הנגף", שהרי אין שבירה לסטרא אחרא כקטרת. לפי שאין לך דבר חביב לפני הקדוש ברוך הוא כקטרת. היא עשויה לבטל כשפים ודברים רעים מן הבית, שהרי ריח ועשן בשמים שעושים אנשים, יש בהם לבטל דברים רעים, וכל שכן הקטרת. דבר זה גזרה היא מלפני הקדוש ברוך הוא, שכל מי שמכון וקורא בכל יום את מעשה הקטרת, ינצל מכל דברים רעים וכשפים שבעולם, ומכל פגעים רעים, ומהרהור רע, ומדין רע וממגפה, ולא ינזק כל היום ההוא, שלא יוכל הסטרא אחרא לשלוט בו. וצריך שיכון באמירתו.

"אמר רבי שמעון אם היו בני אדם יודעים כמה עלאי הוא מעשה הקטרת לפני הקדוש ברוך הוא, היו נוטלים כל תבה ותבה ממנו, והיו מעלים אותה עטרה על ראשם ככתר של זהב, ומי שעוסק באמירתו, צריך להתבונן במעשה הקטרת. ואם יכון בו בכל יום, יש לו חלק בעולם הזה ובעולם הבא, ותבטל מיתה ממנו ומן העולם, וינצל מכל דיני העולם הזה, מצדדים רעים, ומדין גיהנם ומדין מלכות אחרת".

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

